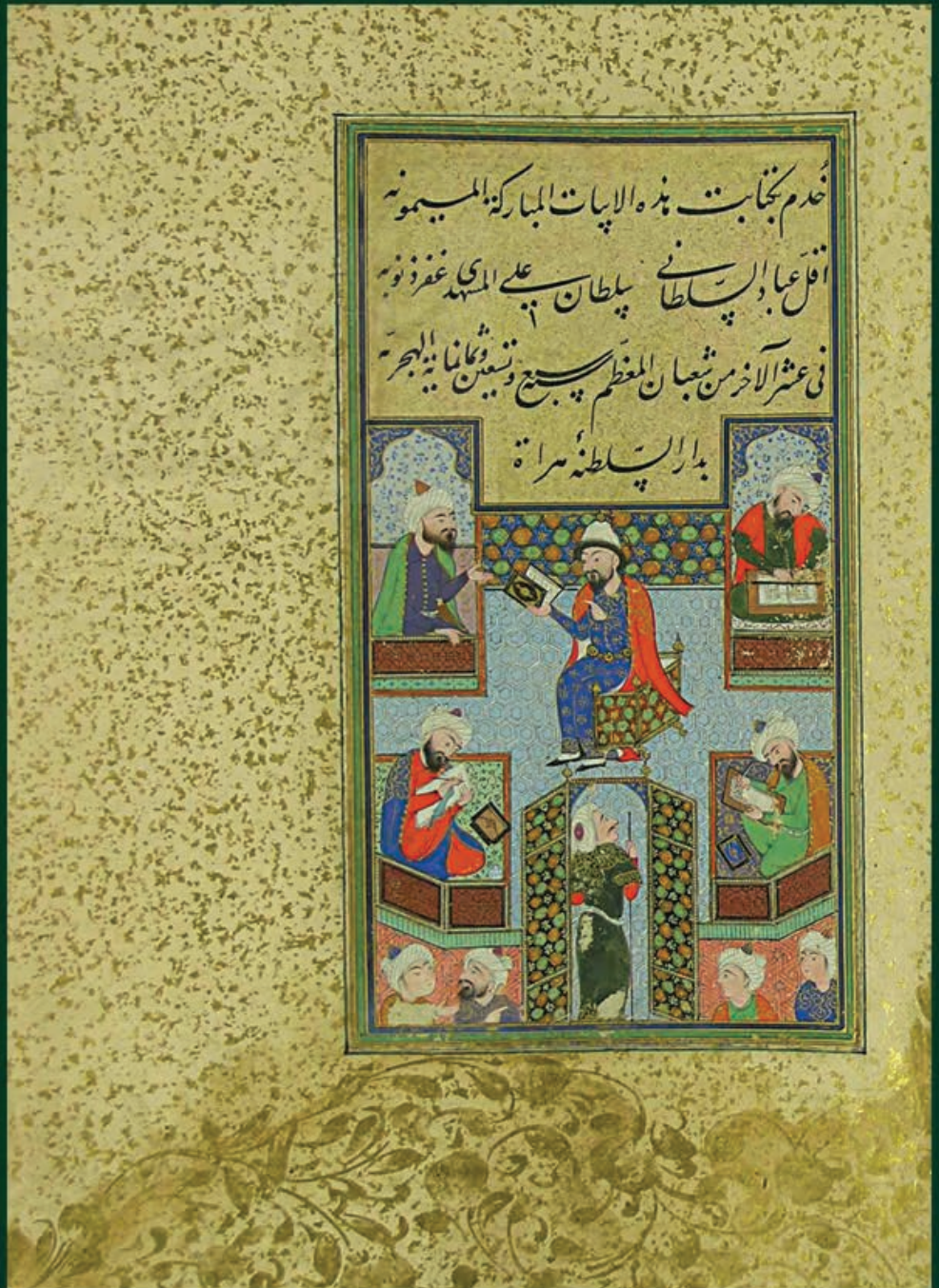

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

سرخسختن: سنگ زیرین آسیای تحقیق • یک تحول آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اکبر صادقی • فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان • اقیانوس مآلصدر از المباحث المشرفیة فخر رازی در اسفار / سیل بوندارادا ترجمه: سید ایزدی، بریم مهدوی مزه • دو بیت نریافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه یاب از پایان قرن هفتم هجری / سید محسن حکیم • کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / مصوبه نظری • برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان • آرتور اوپهام پوپ و منتعصب تلخ مزاج / اسکار رایت موسکارلا، ترجمه: هدیه ربهی • «قصب سدهامنی» و «دقنه»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنهجانی • سفینه پریحجر: معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی • نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / مجتهدین کیمانی • درباره یک سرفوت ادبی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکرة الصدیقین / عارف نوشاهی • شرح آداب خط: درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیرضا مانسوری‌زاد • تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزاد حقیق • ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۳): کمک خوارستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا قاسمی‌نژاد • تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی: یک رویکرد نو / نیما جمال • آثار لطفی احمد افندی / نسرته صالحی

دکتر ابوالفضل خطیبی

(بیست و پنجم اردیبهشت ۱۳۳۹ - بیست و یکم دی ۱۴۰۱)

در همان روزی که نخستین نمونه چاپی از این شماره گزارش میراث به دستمان رسید خبر در گذشت شاهنامه پژوه و مصحح ارجمند و عزیز، دکتر ابوالفضل خطیبی، قلبمان را به درد آورد. در این شماره مقاله ارجمندی از ایشان به انتشار رسیده است و مقاله ارزشمند دیگری از ایشان نیز زینت بخش شماره سپسین این مجله خواهد بود. یادش گرامی و روانش قرین آرامش باد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مطبع: مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
محل: خیابان آریا، تهران

۹۴ - ۹۵

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون،
نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره یکم و دوم
بهار - تابستان ۱۴۰۰ [انتشار: زمستان ۱۴۰۱]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سروراستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
gozresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰،۰۰۰ ریال

روی جلد: صفحه انجامه نسخه اصلی دیوان
سلطان حسین میرزا بن منصور بن بایقرا (حک. ۸۷۳-
۹۱۱ق)، کتابت‌شده برای خود او و شامل مجموعه‌ای
از بهترین نمونه‌های نسخه‌آرایی. در تصویر روی
جلد، افزون بر انجامه (به نستعلیق سلطان‌علی مشهدی،
مورخ ۸۹۷ق در هرات) نگاره‌ای بی‌رقم ترسیم شده که
باید اثر یکی از استادان دستگاه سلطان‌حسین میرزا
باشد. حاشیه نسخه با افشان زر آراسته شده که در
بخش پایین، تشعیرسازی هم بر آن اجرا شده‌است.
هم افشانگری و هم تشعیرسازی نسخه از کهن‌ترین
نمونه‌های شناخته‌شده است.

فهرست

سرشن

سنگ زیرین آسیای تحقیق..... ۳-۴

بسمتد

یک تحوّل آوایی محدود در زبان فارسی / علی‌اشرف صادقی..... ۵-۷

فردوسی در بارگاه سلیمان؟ / ابوالفضل خطیبی، امیر ارغوان..... ۸-۱۷

اقتباس مآلصدرا از المباحث المشرقیة فخر رازی در اسفار / بیسیل یونماریاژ؛ ترجمه: سعید انواری، مریم

مهدوی مزده..... ۱۸-۳۵

دو بیت نویافته از رودکی در یک کتاب عروض و بلاغت تازه‌یاب از پایان قرن هفتم هجری /

سید محمدحسین حکیم..... ۳۶-۴۳

کتابخانه سلطنتی محمدظاهر شاه و فهرست‌نویسی نسخ خطی آن / معصومه نظری..... ۴۴-۵۳

برگ‌های آغازین شاهنامه حاجی قوام‌الدین حسن وزیر / امیر ارغوان..... ۵۴-۸۳

آرتور اوپهام پوپ و متعصّب تلخ‌مزاج / اسکار وایت موسکارلا؛ ترجمه: هدیه رهبری..... ۸۴-۹۰

«قصب سه‌دامنی» و «دهنه»، دو اصطلاح ناشناخته در دیوان خاقانی / سید محسن حسینی وردنجانی..... ۹۱-۹۴

سفینه پریحر؛ معرفی اثری از قرن هشتم / فرزانه شکراللهی..... ۹۵-۹۹

نقد و بررسی

نثر فارسی، جلد پنجم از تاریخ ادبیات فارسی / مجدالدین کیوانی..... ۱۰۰-۱۱۱

درباره یک سرقت ادبی در تصحیح کتاب سلسله العارفین و تذکرة الصّدیقین / عارف نوشاهی..... ۱۱۲-۱۱۴

شرح آداب خط؛ درباره تصحیح رساله سلطان علی مشهدی / علیرضا هاشمی‌زاد..... ۱۱۵-۱۲۱

تأملی در جنگ علی بن احمد، زمان تدوین و متن چاپی آن / فرزام حقیقی..... ۱۲۲-۱۳۳

پژوهش‌های وابسته

ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۳)؛ کمک خواستن از متون ویدی برای اشتقاق فارسی / سید احمدرضا

قائم‌مقامی..... ۱۳۴-۱۴۲

تأثیر و تأثر منابع سامی و مطالعات ساسانی؛ یک رویکرد نو / نیما جمالی..... ۱۴۳-۱۴۹

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۴)

آثار لطفی احمد افندی / نصرالله صالحی..... ۱۵۰-۱۵۱

سنگ زیرین آسیای تحقیق

فعالیت خود نقدهای بسیاری را به انتشار رسانده است. هم نویسندگان نقدها و هم صاحبان آثار نقدشده، سالخورده و جوان، از دانشمندان روزگار بوده‌اند. ایشان گاه از ما رنجیده‌اند و با ما بی‌مهری کرده‌اند (در این اوقات غالباً مدیر مسئول مجله هدف هجمه‌هاست)، اما گزارش میراث همیشه کوشیده‌است که نقدها علمی، نامغرضانه و خالی از طعن و تعریض باشند؛ هرچند ممکن است در سنجش هر یک از این معیارها گاه مرتکب خطاهایی شده‌باشد. بر خود می‌دانیم که از بابت تشخیص‌های نادرست احتمالی از خوانندگان مجله و از صاحبان آثار نقدشده پوزش بخواهیم و در کنار آن انتظار داریم که پژوهشگران نقد و نقادی را ارج بنهند و هیچ نشریه‌ای را، از آن بابت که انتشار نقدهای علمی را بخشی از رسالت خود می‌داند مغرض ندانند.

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب در این ۲۹ سال که از عمرش می‌گذرد، کوشیده‌است با برپایی نشست‌های نقد و بررسی کتاب و البته به بهانه رونمایی و چهره‌گشایی از کتاب‌های تازه، به قول مرحوم باستانی پاریزی «خودمشت‌مالی» کند و نقد آثار خود را اولویت دهد و بعد سراغ نقد آثار دیگر ناشران برود. نمی‌دانم در گذشته چنین کاری در جایی سابقه داشته‌است یا نه. نقد کتبی آثار و منشورات مؤسسه و انتشار آن‌ها در نشریات گزارش

برای به انتشار رساندن مجله‌ای پژوهشی با کیفیتی قابل قبول، جز نویسنده دانشمند و ویراستار دقیق و باحوصله، اعصابی پولادین لازم است تا با اتکای بدان بتوان بر چالش‌ها فائق آمد، از همه رنجید و هیچ کس را نرنجانید. گاه نویسنده معترض است که چرا نوشته‌اش جرح و تعدیل شده یا در داوری مردود دانسته شده، گاه ویراستار ناراضی است که چرا اصلاحات پیشنهادی‌اش مورد قبول نویسنده قرار نگرفته؛ اما چالش اصلی آن‌جا روی می‌نماید که نقدی در کار است. بر اهل تحقیق پوشیده نیست که یکی از اساسی‌ترین لوازم پیشرفت علم، به‌ویژه علوم انسانی که درست و غلط آن‌ها غالباً نتایج عینی قابل آزمایش ندارد، نقد است. نقد باید بی‌ملاحظه اما فارغ از حب و بغض باشد، از طعن و تعریض و لفاظی و لغزگویی خالی باشد (چیزهایی که در نقدهای اهل ادب به‌وفور می‌توان دید) و در آن باید از اغراق و بزرگ‌نمایی خطاها پرهیز کرد. تشخیص این موارد در یک مقاله انتقادی کاری دشوار است، اما دشوارتر جلب رضایت منتقد برای اصلاح این‌گونه ایرادات است. پس از طی این مراحل نوبت به رویارویی با صاحب اثر مورد نقد می‌رسد که نه‌تنها منتقد، که اولیای مجله را نیز، بر اثر انتشار آن نقد، در حق خود مغرض می‌پندارد. با همه این نامایمات، مجله گزارش میراث در سال‌های

میراث و آینه میراث هم شاید امری بدیع باشد. این نگاه که ما به نقد منشورات خود می‌پردازیم برای اهل تحقیق این پیام را دارد که ما برای نقد احترام قائلیم و خود برای بهتر شدن و رفع نقایص کار و بهبود وضع موجود پیش قدم هستیم. البته شاید کمتر کسی باشد که از نقد نرنجد و از آن استقبال کند، اما نتیجه کار برای جامعه علمی مهم و مفید و سودمند است.

خاطرات تلخ و شیرینی از این جلسات نقد در مؤسسه دارم که گاه نوشته و نقل کرده‌ام. در شماره‌های اخیر نقدی بر کتابی از منشورات مؤسسه را چاپ کردیم. مصحح کتاب پیامی تند و تیز فرستاد. نقد بر کتاب او را برای چند نفر فرستادم تا نظرشان را بگویند و اگر جایی به ایشان توهین شده مشخص کنند. همه اصل مطلب را عالمانه و نقد را وارد دانستند. دو-سه نفر هم گفتند کاش فلان تعبیر حذف یا تعدیل می‌شد، عباراتی که نقد نویسنده بود نه نقد نوشته. این انتقاد را وارد دانستم و پیام پوزشی برای مصحح فرستادم و به منتقد سفارش کردم که هیچ‌گاه نقد خود را متوجه شخص نکند. نقد علمی باید بدون غرض‌ورزی و معطوف به اثر باشد نه نویسنده یا مصحح اثر.

در یک مورد هم وقتی نقدی مفصل به‌عنوان یکی از ضمایم آینه میراث چاپ کردیم، پیش از چاپ، به نویسنده گفتم ده جا را باید حذف کنید چون از ادب نقد خارج شده‌اید و نقد خود را متوجه شخص کرده‌اید. مثلاً طعنه زده‌اید که «چرا چنین استاد فاضلی مرتکب چنین خطایی شده؟»، «چرا دقت نکرده؟»، «ایشان تصحیح‌رانی شناسد»، «ای کاش استادان دانشگاه دقت بیشتری می‌کردند» و سخنانی از این قبیل. من گاهی برای دوستان نقد استاد دکتر محمود عابدی بر دیوان صوفی استاد افشار را مثال می‌زنم که در آغاز نوشته‌اند: «این کتاب را مطالعه کردم و چند نکته به نظر رسید»، بعد یک یک نکات را بیان کرده‌اند. یادم هست استاد افشار خیلی از این نقد استفاده کردند و از ادب دکتر عابدی در نوشتن این نقد خشنود بودند.

در یکی از جلسات، در میانه بحث، یکی از حاضران سؤالی مطرح کرد و بر نظر خود پافشاری کرد و سخنران را عصبی کرد. در واقع سائل که زمانی هم در دانشگاه شاگرد

این استاد بود نه تنها ادب شاگردی را رعایت نکرد که صدایش را بلند کرد و آن استاد بنام دست به گردن میکروفن کرد و خواست که آن را به‌سوی دانشجوی بی‌ادب پرتاب کند که به‌موقع از جا برخاستم و شاگرد را از جلسه بیرون بردم. در جلسه‌ای سخنران تاب سخنان تند ناقد را نیاورد و زیر لب کلماتی خارج از نزاکت جاری ساخت و از جلسه بیرون رفت. البته برخی با قصد تحریک و تخریب در این جلسات شرکت می‌کردند و طبعاً این مسائل خارج از ادب نقد و انتقاد است. هم ناقد باید ادب حضور داشته‌باشد و رعایت شئون اخلاقی را بکند و هم صاحب اثر باید در برابر شنیدن سخن تند صبوری کند و از کوره به در نرود و بگذارد حاضران در باره ناقد یا سخنان منتقد داوری کنند.

سال‌هاست که در یادداشت‌ها و مقالات متعدّد در نشریه گزارش میراث مباحثی تحت عنوان آسیب‌شناسی می‌نویسم و برخی کنش‌های حوزه فرهنگ را نقد می‌کنم. اما نقد مقاله‌سازی و کتاب‌سازی و پایان‌نامه‌فروشی...؛ اما کو گوش شنوا؟ اخیراً دانشجوی دکتری رشته برق که به افزودن اسم کسی که در نوشتن مقاله دخالتی نداشته اعتراض می‌کند نمی‌تواند جلو خشم خود را بگیرد و پس از خودزنی مع‌الاسف از دنیا می‌رود. سال‌هاست به این رویه وزارت علوم انتقاد شده و ما هم کوشیده‌ایم مقاومت کنیم و از چاپ مقالات چنداسمی بپرهیزیم. اساساً به همین علت است که دیگر سراغ تبدیل گزارش میراث و میراث علمی اسلام و ایران به علمی-پژوهشی نرفته‌ایم و به‌زحمت مجله آینه میراث را نگاه داشته‌ایم. در مواقعی که واقعاً استاد در تألیف پایان‌نامه به دانشجو کمک کرده، حق اوست که نامش به‌عنوان نویسنده مسئول در مقاله مستخرج از پایان‌نامه درج شود. اما خدا می‌داند چه بسیار استادانی هستند که هیچ کمک و همکاری در تألیف پایان‌نامه ندارند، اما با چاپ مقاله آن دانشجو پله‌های ترقی را از استاد یاری و دانشیاری تا استادی به‌ناحق طی می‌کنند. نیز هستند استادانی که با حداقل مقالات تک‌اسمی و بیش‌تر مشترک با دانشجو، استاد تمام شده‌اند. این‌ها آسیب‌هایی است که در حوزه تحصیلات تکمیلی وجود دارد و باید اصلاح شود، ان‌شاءالله.

Table of Contents

Editorial

Shouldering the Responsibility for Scholarship	3-4
--	-----

Articles

On a Specific Phonetic Change in the Persian Language / Ali Ashraf SADEGHI	5-7
Ferdowsi in the Court of Solomon? / Abolfazl KHATIBI, Amir ARGHAVAN	8-17
Şadrā's Use of Fakhr al-din Rāzī's <i>al-Mabāḥith al-Mashriqiyya</i> in the <i>Asfār</i> / Cécile BONMARIAGE; Translated by Saeed ANVARI, Maryam MAHDAVI MAZDEH	18-35
Two Newly-Found Couplets from Rūdakī in a Newly-Discovered Book on Prosody and Rhetoric from the Late Seventh Century AH / Seyyed MohammadHosein HAKIM	36-43
The Royal Library of Muhammad Zāhir Shāh and Cataloguing its Manuscripts / Masumeh NAZARI	44-53
First Pages of the <i>Shahname</i> of Qawām al-dīn Hasan-i Wazīr / Amir ARGHAVAN	54-83
The Pope and the Bitter Fanatic / Oscar White MUSCARELLA; Translated by Hedyeh RAHBARI	84-90
<i>Qaṣab-i Si Dāmanī</i> and <i>Dah-Nuh</i> , Two Obscure Expressions in Xāqānī's Collection of Poetry / Seyyed Mohsen HOSEYNI VARDANJANI.....	91-94
<i>Safīna-yi Pur Bahr</i> (an Anthology of Opuses); a Review of a Book from the Eighth Century AH / Farzaneh SHOKROLLAHI	95-99

Reviews and Critiques

<i>Persian Prose</i> , Fifth Volume of <i>A History of Persian Literature</i> / Majdoddin KEYVANI	100-111
On Plagiarism in the Edition of <i>Silsilat al-'arīfīn wa Taḍkirat al-Şiddīqīn</i> / Arif NAUSHAHI.....	112-114
<i>Sharḥ-i Ādāb-i Khat</i> (A Commentary on the Principles of Calligraphy); On the Edition of Sulṭān 'Alī-yi Mašhadī's Treatise / AliReza HashemiNejad	115-121
Reflecting on <i>Jung-i 'Alī Ibn-i Aḥmad</i> (an Anthology Compiled by 'Alī Ibn-i Aḥmad): the Date of Compilation and the Published Text / Farzam HAGHIGHI.....	122-133

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (13); Drawing On the Vedic Texts for the Etymology of the Persian Language / Seyyed AhmadReza QAEMI MAQAMI	134-142
The Interplay Between Semitic Sources and Sasanian Studies: a New Approach / Nima JAMALI.....	143-149

Iran in Ottoman Texts and Sources (24)

Works of Lütfi Ahmed Efendi / Nasrollah SALEHI	150-151
--	---------